

Дуйшекеева А.Т.

**УЧУРДАГЫ ТЕНДЕНЦИЯЛАР: РАДИОДОГУ ИНТЕРАКТИВДҮҮ
ПРОГРАММАЛАРДЫН ӨНҮГҮШҮ**

Дуйшекеева А.Т.

**ТЕКУЩИЕ ТЕНДЕНЦИИ: РАЗВИТИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ
ПРОГРАММ НА РАДИО**

A.T. Duishekeeva

**CURRENT TRENDS: THE DEVELOPMENT OF INTERACTIVE
RADIO PROGRAMS**

УДК: 002.7030:621.361

Радио өзүнүн тарыхында абдан ийкемдүү, мобилдүү маалымат каражаты экендигин далилдей алды. Учурда радио функционалдык өзгөрүүлөргө дуушар болуу менен заманбап маалымат технологиясынын таасиринде угармандарына интерактивдүү программаларды көбүрөөк тартуулай баштады. Интерактивдүү уктуруулар радионун интегративдик, социалдык көзөмөл, психологиялык регуляция функцияларын ишке ашырат. Интерактивдик уктуруулар негизинен маалымат (талкуулоо, интервью) жана оюн-зоок көңүл көтөрө турган (куттуктоолор, салам жолдоо, ар кандай оюндар) багытында программалар болуп саналат. Интерактивдүү программалар максаттуу аудиториянын табитин жана кызыкчылыктарын аныктоого жардам берет. Сүйлөшүү формасындагы “Инсанат”, “Түз эфирдеги жолугушуу” (Кыргыз радио бирикмеси, КТРК), “Азаттык” радиосунда негизинен өлкөдө өзгөчө резонансты пайда кылган окуялардын талкуулануусу элдин калың катмарынын көңүлүн бура алды. Ошондой эле макалада Кыргызстандагы айрым радиоканалдардын интерактивдүү оюн-зоок программалары талдоого алынат.

Негизги сөздөр: радио, интерактивдүү уктуруулар, түз эфир, маалымат, оюн-зоок формасы, пикир алмашуу, коммуникативдик диалог.

Радио в своей истории развития показало себя как самое гибкое, мобильное средство массовой информации. Современное радио подвергаясь функциональным изменениям и под влиянием новых информационных технологий все больше адресует своим слушателям интерактивные программы. Интерактивные программы помогают выявить основную аудиторию радио, узнать её вкусы и интересы. В интерактивных программах ярко проявляются такие функции радио, как интегративная, социального контроля, психологической регуляции. Интерактивные программы можно разделить на информационные (обсуждение, интервью) и развлекательные (поздравительные, музыкальные приветия, игровые). Разговорные формы интерактивных программ, как “Инсанат”, “Встреча в прямом эфире” (Кыргызское радио объединение, Общественная телерадиовещательная корпорация КР), обсуждение особо резонансных событий в стране на радио “Азат-

тык” привлекает внимание большинство слушателей. В статье также представлен анализ развлекательных программ некоторых радиостанций вещающих в Кыргызстане.

Ключевые слова: радио, интерактивные программы, прямой эфир, информация, развлекательные формы, обмен мнениями, коммуникативный диалог.

Historical development of radio has shown itself as the most flexible mobile media. Exposing to functional changes and being under the influence of new information technologies modern radio more and more addresses its listeners interactive programs. Interactive programs help to identify the real audience of the radio, to learn its tastes and interests. The functions of radio such as integrative, social control, psychological regulation are clearly shown in interactive programs. Interactive programs can be divided into informational (discussion, interview) and entertaining (greeting, musical greetings, gaming). Conversational forms of interactive programs as “Insanat”, “Meeting on the air” (Kyrgyz radio Association, Public broadcasting Corporation of Kyrgyz Republic), especially the discussion of resonant events in the country on the radio “Azattyk” attracts the attention of most listeners. The article includes an analysis of entertainment programs of some radio stations broadcasting in Kyrgyzstan too.

Key words: radio, interactive programs, live radio, information, entertainment forms, exchange of views, communicative dialogue.

Учурда радионун эң негизги айырмалаган тенденцияларынын бири функционалдык өзгөрүүлөргө байланыштуу. Мурда советтик радио массалык маалымат жана пропаганданын каражаттары системасында жаңы адамды тарбиялоо, марксизм-ленинизм идеяларын жайылтуу, билим берүү жана агартуучулук багыттарында негизги милдеттерди аткарган. Бүгүн радио уюмдарынын алдында аудиторияга маалымат берүү жана көңүлүн көтөрүү сыяктуу милдеттер биринчи орунга чыкты. Ошентип функционалдык парадигмалардын алмашуусу радиожурналистикадагы бардык процесстерге таасирин берди, уктуруулардын формаларынын, жанрларынын, угуучулар менен

болгон баарлашуунун трансформацияланышына, модификацияланышына алып келди.

Бул өзгөрүүлөр системалык мүнөздөмөгө ээ болду: уктуруунун жаңы типтери пайда болуп, алып баруучунун ролу өстү, сүйлөө манерасы өзгөрдү. Мунун баары комплекстүү бири-бири менен байланышта ишке ашты.

Республиканын медиаструктурасынын өнүгүшүндө радиостанциялар олуттуу орунду ээлеп калды. Телепрограмманы көрүүгө караганда радио угууга аудитория көбүрөөк убакыт жумшайт. Анткени радиону башка иштерди аткарып жатып, же транспортто баратып укса болот, ТВдай атайын убакытты талап кылбайт, салыштырмалуу арзан [1:36]. Учурда радионун угуучуларды камтуу мүмкүнчүлүктөр кеңейди. Анткени аны транзистордон же интернеттен гана эмес, телефондон, телевизордон, будильниктен укса да болот. Бул жагдайлар радионун өзгөчө мобилдүү болушуна өбөлгө түздү.

Бишкектеги радиорыноктун анализи коомчулукта диалогдук уктуруулар өзгөчө колдоого ээ боло тургандыгын көрсөттү. Албетте, радионун угармандар менен болгон өз ара байланышы өткөн кылымдын 20-жылдарынан тартып бардык өнүгүү этаптарында ар кандай деңгээлде ишке ашып келген. 60-жылдары окумуштуулар мындай программаларды **контакттык уктуруулар**, 70-жылдары **кайрадан байланыштагы уктуруулар** деп атап келишкен. Мындай радиопрограммалар негизинен угуучулардын жазган каттарынын негизинде түзүлгөн. 90-жылдардын экинчи жарымында **интерактивдүү радио уктуруулар** деген жаңы термин пайда болот [2:144].

Жаңы маалымат технологияларын колдонуу адамдарга активдүүлүктү арттыруу мүмкүнчүлүгүн берди. Интерактивдик уктуруу бул реалдуу убакыт режиминде угуучулар менен алып баруучунун эки тараптуу өз ара байланыштары жана аракеттери болуп саналат [3]. Интерактивдүү уктуруулардын **интегративдик, социалдык көзөмөл, психологиялык регуляция** функцияларын белгилесек болот. Айталы, **Биринчи радионун «Күндүн темасы»** уктуруусу түз эфирдеги дискуссия аркылуу коомдогу маанилүү курч социалдык, саясий маселелерди ачык талкулоого, проблеманы чечүүнүн жолун бирге издөөгө шарт түзөт. Алып баруучулардын өзүнүн аудиториясын жана талкууланган маселени жакшы билиши, кырдаалга жараша курч суроо бере алышы, адабий тилдин нормаларын сактоо менен маалымат агымын куюлуштура башкаруу жөндөмдүүлүгү мындай программалардын ажарын ача турган элементтер. Айрыкча бул уктуруунун алып баруучулары Таалайгүл Чабдарова, Таалайгүл Сыдыкова чеберчиликтерин белгилесек болот. Түз эфирге өкмөт башчыларынын, министрликтердин өкүлдөрүнүн катышышы программанын актуалдуулугун арттырат. Ошентип бийлик өкүлдөрүнүн аракеттери эч кандай цензурасыз сынга алынат, жоопкерчилиги суралат. Интерактив – бул

суроо-жооп программасы гана эмес, бул жарандарга өз пикирин билдирүүгө мүмкүнчүлүк, эркин талкуулоо.

Кыргызстанда интерактивдүү уктуруулардын өнүгүшү эки этаптан өттү десек болот: **кат жазуу менен байланышуу жана кайра куруу мезгилинде жаштар программасынын түз эфирде телефон аркылуу байланыш** [4:97]. Учурда 3-этабы **социалдык тармактар (интернет) жана техникалык мүмкүнчүлүктөрдүн кеңейишинин натыйжасында** ишке ашууда.

Интерактивдик уктурууларды **эки топко бөлсөк болот: маалымат (талкуулоо, интервью)** багытындагы жана **оюн-зоок көңүл көтөрө** турган (**кутуктоолор, салам жолдоо, ар кандай оюндар**) программалар [5:52]. Биринчи топтогу программаларда социалдык көзөмөл функциясы алдыга чыгат. Изилдөөлөр көрсөткөндөй так ушул топтогу интерактивдик программалар калк менен бийликтин байланышын камсыз кылат.

Бардык интерактивдүү долбоорлор жогорку рейтингге ээ, аларды эл кызыгуу менен угушат, өздөрү катышат. Анткени, түз эфирдеги байланыштын угармандар үчүн практикалык да мааниси бар. «Радио России» жана «Маяк» радиосунун баяндамачысы Дмитрий Губин интерактивдик программалардын угуучуларга карата «фантастикалык артыкчылыктарын» үч нерсе менен белгилейт: 1) радиостанцияга телефон чалып, салам жолдой алат; 2) байланышка чыгып ырга буйрутма бере алат; 3) студиядагы конокко телефон чалып, суроо бере алат [6:63]. Айталы, «**Радиокүзөт**» программасы угуучуларга конкреттүү көйгөлүү маселелерин чечүүгө жардам берет. Ал эми «**Сиздин укугуңуз**» (**Ваше право**) программасы аудиторияга юридикалык маселелери боюнча консультацияларды берип келген.

Интерактивдүү программалар бирөөнүн турмуштук баянына, башынан өткөргөн окуяларга негизделиши мүмкүн. Мындай турмуштук окуялар да **интерактивдүү программалардын популярдуу** болушуна алып келди. Мындай уктуруулар социалдык проблемаларды чечүүдө бийликтин позициясын өзгөртүүгө түрткү болот. Мисалы, үйсүз калган согуштун ардагери, көчөдө калган жетим балдар, кулчулукка сатылган жаш кыздын тагдыры ж.б.

Сүйлөшүү формасындагы уктуруулардын радиодо кеңири колдоого ээ болушу да анын табиятына байланыштуу. Мисалы, «**Инсанат**», «**Түз эфирдеги жолугушуу**» (Кыргыз радио бирикмеси), «**Акчыны**», «**Тентек микрофон**» («Кыргызстан Обондору») уктуруулары, «**Азаттык**» радиосунда негизинен өлкөдө өзгөчө резонансты пайда кылган окуялардын талкууланышы элдин калың катмарынын көңүлүн бура алды. Мындай интерактивдүү программалар пикир алышуудагы статустук, кызматтык, жашка байланыштуу тоскоолдуктарды жоет.

Оюн-зоок интерактивдүү программалар дээрлик бардык радиостанциялардын контентинде кез-

дешет. Айталы, Кыргыз радио бирикмесинде, «Кыргызстан обондору», «Санжыра», «Тумар», «Марал» сыяктуу радиостанцияларда куттуктоо программалары бар. Алардын баардыгы эле бир схемада түзүлөт: **«ким – кимге - эмне үчүн - кайсы ыр»**. Угармандар телефон аркылуу, СМС – билдирүү, СМС – портал аркылуу куттуктоолорун жөнөтүп, жаккан музыкалык композицияларын уктурууну өтүнүшөт.

Демек, куттуктоо программаларында этикет формуласы, алып буруучунун суроосу, респонденттин салам жолдоосу жана музыканы тандап алуу элементтери камтылат. Эгерде 90-жылдары салам айтуунун узун тизмеси мүнөздүү болсо, учурда мындай тажатма куттуктоолор актуалдуу эмес. Изилдөөлөр көрсөткөндөй шаблон, трафарет программанын баркын төмөндөтөт. Ошондуктан радио кызматкерлер кызыктуу формаларды издөөсү зарыл. Балким, кызыктуу окуя, анекдот же ыр айтып бергендердин каалоосун аткаруу менен музыкалык композицияларды эфирге чыгаруу сыяктуу...

Ал эми **оюнга негизделген интерактивдүү программалар** адатта оюндун эрежелерин түшүндүрүү, оюндун суроолору, катышуучулардын жообу, алып баруучунун түшүндүрмө – комментарийлери сыяктуу элементтерди камтыйт. Окумуштуу В.Смирнов белгилегендей бул уктуруулар аудиториянын «жаш өзгөчөлүгүнө, же кызыкчылыктарына» жараша болот [7:161]. Мындай интерактивдүү оюн-зоок программалар дээрлик бардык радиостанцияларда кездешет. Мисалга «Миң кыял» (Башбармак-шоу), «Кыргызстан Обондору» («Ак чыны»), «Тумар» (Сайракан – шоу), «Марал-FM» («Маралдын короздору»), «Санжыра» («Алтын ийне») сыяктуу программаларды атасак болот.

«Санжыра» радиосундагы **«Алтын ийне»** программасы атамекендик кийим тигүү өндүрүшүн колдоого багытталган. Оюндун шарты боюнча тигүү цехтеринин жамааттары таймашка чыгышат. Тигүү цехтеринин кызматкерлери тигүү цехи жана жетекчиси жетишкен ийгиликтери жөнүндө СМС билдирүүлөрдү жөнөтүш керек. Кайсы цехтин кызматкерлери активдүү болуп көбүрөөк СМС жөнөткөндөр жеңүүчү болуп табылат. **«Алтын ийне»** эртең мененки саат 10.35тен 17.15 чейин уланып алып баруучулардын комментарийлери, музыкалык композициялар менен коштолуп олтурат.

Ушундай эле схема менен **«Кыргызстан обондорундагы» «Ак чыны» оюн-зоок** программасы тартууланат. Айырмасы «Ак чыны» берүүсүнүн негизинде кыргыздын шаан-шөкөт оюн-зооктордо, тойлордогу «ыр кесе» каада салты жатат. Салт боюнча ыр кесе сунулган адам ырдап, комузда ойноп, же башка өнөрлөрүн көсөтүүгө тийиш болгон. Ал эми «Ак чыны» борбордогу маршруттук чакан автобустардын улам бир бригадасына узатылат. Мисалы, 143 маршруттуу айдоочулары шарттуу түрдө «ак чыныны» №138 маршруттуу айдоочуларына сунушат.

Ар бир маршруттуу өкүлдөрү өздөрүнүн бригадасынын жетишкендиктери, маршруттуу өзгөчөлүктөрү жөнүндө айтып беришет. Акырында айдоочулардан шайланган өкүл ыр аткарып, кезекти башка маршрутка узатат. Программаны тамашакөй диджейлер эркин, жеңил алып барышат. Ошентип учурда маршруттук айдоочулардын арасында «Кыргызстан обондору» абдан популярдуу болуп калды.

Оюн форматындагы интерактивдүү программалар атайын эрежелер аркылуу баардыгына бирдей мүмкүнчүлүк бергени, таймашуу менен катышуучуларды кызыктырат. Бул бир жагынан угармандарга түз эфир аркылуу өзүн өзү презентациялоого, психологиялык жактан да инсан катарында позициясын бекемдөөгө мүмкүндүк берет. Коммуникациядагы жөнөкөйлүк угармандарды презентациялоодо эске тутууну жеңилдетет: **Исык-Көлдүк Арген, Жаркын - студентка, Айдай эже - үй көзөйкөсү... Ошентип** коммуникантты тааныштыруу анын жашаган жерине же социалдык статусуна байланыштырылат.

Угуучулар менен коммуникативдик диалогду бекемдөөдө радиостанциянын ураандары дагы таасирин берет. Мисалы, **«Кыялдар орундалат!», «Сонун радио» - «Миң Кыял FM» радиосу, «Жашоо керемет!» - «Кыргызстан обондору» радиосу угуучуларга эртеңки күнгө ишеним, оптимизм тартуулайт.**

Ал эми оюн-зоок программаларда метафора, фразеологизмдер, интонациалык акцентуация, музыкалык фон сыяктуу каражаттар көбүрөөк колдонулгандыгын байкайбыз. Ошондой эле экспрессивдүү лексика, оозеки баарлашуунун элементтери, жаргонизмдер кеңири колдонулат. Мунун баардыгы аудиторияга өз кишиси катарында көрүнүүгө, жакын болуу аракеттерине байланыштуу.

Ошол эле учурда байланышка чыгып алып башка маселе жөнүндө айткан, куттуктоо программаларында түз эфирге чыкканына сүйүнүп орунсуз күлө берген, жаңы эле жооп берген суроону кайта сураган учурлар кездешпей койбойт. Респонденттер дайыма эле этиканы сактай бербейт.

Ошентсе да интерактивдүү программалар маалыматтын жалпы журтка таркалышын гана камсыз кылбастан, интерактивдүү баарлашууда пикирин айтууга реалдуу мүмкүндүк берет. Интерактивдүү программаларда дискуссия, комментарий, реплика, диалогдук баарлашуу, турмуштук окуялар сыяктуу жанрлар активдүү колдонулат.

Уктуруунун интерактивдүү модели бул миллиондогон угуучуларга жол. Бул программалардын интенсивдүү өсүшү жалпы кызыкчылык менен бириктирилген калктын социалдык жашоосун жөнгө салууда радио маанилүү инструмент болуп калгандыгын далилдейт. Ошентип интерактивдүү программалар социумдун кызыкчылыктарын чагылдырган талкуулоого угуучулардын өздөрү катышуусу маанилүү экендигин тастыктайт. Демек, интерактивдүү программаларды өнүктүрүүдө жаңы идеялар, жаңы ыкмалар дагы алдыда.

Адабияттар:

1. В диапазоне современности. Радиовещания 80-х годов в нашей стране и за рубежом. - М.: Искусство, 1985.
2. Телерадиоэфир: История и современность / Под ред. Я.Н. Засурского. - М.: Аспект Пресс, 2005.
3. Шопен Н. Корреспондент радиостанции «Эхо Москвы», Интерактивность – это пульс жизни, сайт «Релга. Ру».
4. Кыргыз журналистикасынын тарыхы. Б. КУУ. 2002.
5. Стрельникова Е.А. Модели интерактивного общения на радио // Современные проблемы аудиовизуальных СМИ. Сборник статей аспирантов. Выпуск 15. - М.: изд. ИПК, 2005. - С. 50- 62.
6. Губин Д. Интерактивная программа на радио: свободный серфинг и подводные камни./ Радио: мы говорим, нас слушают?.. Программы на радио и реакция аудитории. - М.: Фонд независимого радиовещания, 2004. - С. 62-83.
7. Смирнов В.В. Формы вещания: Функции, типология, структура программ. - М.: Аспект пресс, 2002.

Рецензент: к.филол.н., доцент Алымбаева З.
